

ПОШУКИ ТА ЗНАХІДКИ В АРХІВАХ

І. В. Верб

МАТЕРІАЛИ З УКРАЇНСЬКОЇ ГЕНЕАЛОГІЇ В КИЇВСЬКОМУ АРХІВІ ОЛЕКСАНДРА ОГЛОБЛИНА

Зацікавлення національною генеалогією у славнозвісного українського історика Олександра Оглоблина (1899-1992) виникло ще змалку. Обставини особистого життя, передусім спорідненість із старшинсько-козацьким родом Лашкевичів і польською шляхетською гілкою Савицьких, зрештою - вивчення історії Сіверщини, а згодом - і всієї Лівобережної України, привели його до поглибленого студіювання видатних і заслужених родоводів Гетьманщини¹. "Коли я замислююсь над тим, яка галузь історичної науки була мені найближча інтимно - своя, сміло відповідаю - генеалогія! Тільки тут, у цій чарівній сфері родословних дерев, я почував себе як дитина в казковому зачарованому лісі", - писав він з еміграційної далечини в спогадах-роздумах "Рід"².

Уже перші невеличкі замітки дослідника, написані ним у 15-17 років, незмінно виблискували генеалогічним екскурсом. Як згодом нотував Олександр Петрович, усі вони залишилися в рукописах³. На щастя, свідчення цих юнацьких зацікавлень збереглися в його київському архіві. Серед них передусім слід згадати історичний етюд "Андрей Боголюбский и его политические идеалы" (1916), де реконструйовано портрет володимиро-суздальського князя, особливо гілку українських Рюриковичів⁴. Ця компіляція суттєво поступається іншій оригінальній статті вченого - "Захария Корнилович - епископ Переяславский, коадьютор митрополии Киевской (1700-1715)" (1915-1920)⁵. Ще в 1915 р., відпочиваючи в с. Малютінка Київської губернії, він віднайшов напівзабуту могилу сподвижника лівобережного гетьмана Івана Мазепи, а також досконало вивчив його біографію. Можна сміливо стверджувати, що це на сьогодні найкраща розвідка про названого церковного діяча. Однак, усе це були лише перші кроки молодого дослідника. Професійними, озброєними науковою методикою його праці стали на початку 1920-х років. Саме в цей час, як зазначають окремі дослідники його життя й діяльності, Олександр Петрович почав збирати матеріали до української генеалогії XVII-XVIII ст. (родоводи низки шляхетських, старшинських, козацьких, духівницьких і міщанських фамілій Гетьманщини)⁶. Це була марудна і водночас захоплююча праця, яка забирала левову частину часу дослідника, однак годі було й думати у ті далекі роки про їхнє оприлюднення. Вчений працював систематично й наполегливо, бажаючи доповнити й опублікувати п'ятий том "Малоросійського родословника" свого іменитого земляка Вадима Модзалевського, оскільки тоді ще не знав, що він зберігся. "Довгими вечорами, після цілоденної важкої праці, відпочиваючи в своєму новому сімейному затишному професорському кабінеті, я займався тим, що ніяк не пасувало до "епохи" - українською генеалогією, але на цей раз вже науково озброєний і великим документальним матеріалом, і науково-генеалогічною методологією. Саме тут горіла моя душа, і як любовно виводив я бісерним почерком, так мені не властивим, але який я так люблю, складну в'язь родословних розписів", - згадував він пізніше⁷. В архіві історика чимало відповідного матеріалу, який у сукупності може скласти кілька грубесних томів⁸. Його аналіз дозволяє зробити припущення, що він складається із двох частин. Одна стосується предків історика по лінії матері, відомих старшинсько-козацьких родів Гетьманщини, насамперед Лашкевичів, Савицьких, Гаєвських, Соболевських та інших. Друга, основна, висвітлює родоводи, власне, елітних гілок України XVII-XVIII століть: Хмеліовських,

Моржковських, Заруцьких та інших. Їх посвоячення і спорідненість у сукупності змальовують досить об'ємну картину еліти українського народу. На нашу думку, це був саме той матеріал, з якого Олександр Оглоблин черпав відомості до всіх, без винятку, своїх відомих розвідок 1920-1930-х років. Більша їх частина також збереглася в архіві вченого. Це передусім цикл праць про ханського гетьмана Петрика, Івана Мазепу, політичного й церковного діяча Михайла Вуяхевича та інших⁹. Вони мають суттєві правки і дають уявлення про творчу лабораторію Олександра Петровича.

Дражливе питання, яке тривалий час з різних причин замовчувалося, пов'язане з генетичним батьком історика - Михайлом Миколайовичем Мезьком (1870-1938). Його родовід ще в 1920-х рр. розробив сам Олександр Петрович, але згадані факти оприлюднив лише в 1993 р., взявши за основу еміграційні матеріали О. Оглоблина, у своїй праці про історика біограф ученого і його довголітній друг та колега Любомир Винар¹⁰. Разом із тим джерела, що залишилися у Києві, дають можливість дещо доповнити й уточнити в історичній силуетці батька Оглоблина¹¹.

Викликає інтерес праця "Труди і дні Гетьмана Івана Мазепи (Матеріали до біографії)", яку історик розпочав 1939 року¹². У ній є спеціальний розділ - "Біографічні й генеалогічні дані", де дослідник реконструює політичну біографію лівобережного державця. Цікаво, що вже в цій розлогій розвідці він обґрунтував дату народження Івана Мазепи - 1632 рік, яка сьогодні в українській історіографії виглядає чи не найбільш вірогідною.

Чимало часу вчений віддавав історико-генеалогічним пошукам за часів окупації. Він розробляв у цей час родовід громадського діяча та письменника Опанаса Кириловича Лобисевича, маючи намір довести його авторство в "Історії Русів"¹³, і вже тільки на еміграції він переглянув свою точку зору. Генеалогічний характер притаманний і статті "Причинок до української генеалогії XVII ст. Внучка двох гетьманів", присвяченій онуці гетьманів І. Брюховецького та І. Самойловича - Ісканській (1942)¹⁴.

Торкаючись генеалогічного аспекту, слід зазначити, що історик чимраз більше зусиль приділяв дослідженню генеалогії української історіографії і пов'язаній з нею проблемі наукових генерацій. У цьому ракурсі згадаємо його історико-біографічні нариси, присвячені іменитим попередникам, землякам-сіверцям, блискучим дослідникам української старовини - Олександрю Лазаревському і Вадиму Модзалевському.

Ще про один бік цієї справи слід сказати окремо. За радянських часів учений встиг увести до наукового обігу дуже мало матеріалу і сьогодні значна низка дописів ще чекає на дослідників. Слід зауважити, що саме в ті часи в Олександра Петровича з'явилася, а пізніше утвердилася думка про самостійний характер цієї дисципліни. Про це він красномовно писав у своїй науковій автобіографії: "Вже давно цікавлять мене методологічні та історіографічні проблеми української генеалогії, зокрема проблема взаємин генеалогії і історії. Я прийшов до висновку, що не точно вважати генеалогію лише за допоміжну історичну науку. Ні, це окрема самостійна історична дисципліна, яка має власні завдання, власну сферу досліду, свою специфічну методологію і свої, окремі від історії перспективи та можливості дальшого наукового розвитку. Це не тільки наука про походження і розвиток родів, але кінець-кінцем наука про історичну людину, homo historiens"¹⁵.

---

¹Див.: Верба І. Рід і земля Лашкевичів (За генеалогічними таблицями О. Оглоблина) // П'ята наукова геральдична конференція. - Львів, 1995. - С. 15-17; Верба І. Олександр Оглоблин. Життя і праця в Україні. - К., 1999. - С. 34-49

²Оглоблин О. Рід // Український історик. - Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Мюнхен, 1994. - № 1/4 - С. 135 (далі - УІ)

³Життєпис Олександра Оглоблина // Винар Л. Олександр Петрович Оглоблин, 1899-1992: Біографічна студія. - Нью-Йорк; Торонто; Київ; Париж, 1994. - С. 59

⁴ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 45, арк. 1-12 зв.

⁵Там само, спр. 42, арк. 1-40 зв.

⁶Винар Л. Праці Олександра Оглоблина, що залишаються в рукопису // Оглоблин О. Студії з історії України: Статті і джерельні матеріали. - Нью-Йорк; Київ; Торонто, 1995. - С. 369

⁷Оглоблин О. Рід... С. 138

⁸ЦДАВО України, ф. 3561, оп.1, спр. 57-60

⁹Там само, спр. 28, 38, 41

¹⁰Див.: Винар Л. Олександр Петрович Оглоблин (1899-1992) // УІ, 1993. - № 1/4. - С. 13-15; Винар Л. Олександр Петрович Оглоблин. 1899-1992. - С. 13-15

¹¹Держархів м. Києва, ф. 16, оп. 465, спр. 1400, арк. 10 зв. Паралельно з цими працями з'явилися і роботи автора цих рядків, в яких за спогадами (в т. ч. і Л. Винара) та окремими документами створено мозаїчний портрет справжнього батька історика. (Див.: Верба І. О.П.Оглоблин: штрихи до портрета // Київська старовина. - 1994. - № 6. - С. 79; Верба І. Гетьман історичної науки: Життя і діяльність О. П. Оглоблина в Україні // Старожитності. - 1993. - № 19-24. - С. 20. - (прим. І); Верба І. До питання про походження Олександра Оглоблина // Четверта наукова геральдична конференція. - Львів, 1994. - С. 20-22). Природно, ці розвідки лише побіжно торкалися біографії М. М. Мезька і, безперечно, мали окремі неточності та прогалини, на що було вказано Любомиром Винаром (див.: Винар Л. Вступ до спогадів О. Оглоблина "Про мій рід" // УІ, 1996. - С. 204-206). Звичайно, слід подякувати маститому досліднику за дружні поради відносно моїх "штрихів", що полегшувалося наявністю "під рукою" родинних архівних матеріалів Олександра Оглоблина. Разом із тим, Любомир Винар піддає скрупульозному аналізу мою тезу, висловлену 1994 р., що "досі залишається нез'ясованою і в силу цього генеалогічно абсолютно невивченою, є питання про встановлення особи справжнього батька дослідника", і додає: "Треба ствердити, що вже давно встановлено питання батька історика - це зробив його син Олександр Оглоблин в численних біографічних нарисах". Цілком певно, що Олександр Петрович зробив це ще в 1920-1940-х рр., але жодного з цих "біографічних записів" він за свого життя не оприлюднив. Вони нерухомо лежали в рукописах до 1993 року. До речі, сам Олександр Петрович хіба що вживав псевдонім "Мезько" на підписах у деяких статтях і жодного разу не згадував в прилюдних розмовах свого справжнього родоводу по лінії Мезьків. Водночас жоден із біографів ученого, серед них і Любомир Винар, у значному числі нарисів не торкалися цього болючого питання. До речі, у 1993-1994 рр. сам Любомир Винар відносно роду Мезька-Оглоблина писав у своїй студії: "Це перший раз в науковій літературі, на основі нових його автобіографічних і

біографічних джерел, спробуємо зреалізувати в нашому дослідженні" (Винар Л. Олександр Петрович Оглоблін... С. 12). Треба врахувати і такий момент, як несвоечасність отримання "Українського історика" в Україні, який запізнюється щонайменше як на рік.

Втім, уже сьогодні зрозуміло, що на черзі - створення синтетичної праці про видатного українського історика на основі його архіву як в Україні, так і на еміграції. Сподіваюсь, що Любомир Винар і його колеги разом з українськими дослідниками, залишаючи поза увагою окремі розходження, зможуть якнайшвидше це зробити. Мабуть, саме про це мріяв Олександр Оглоблін, коли передавав родинний архів УІТ

¹²ЦДАВО України, ф. 3561, оп.1, спр. 76, арк. 1-27

¹³Там само, спр. 56, арк. 1-124

¹⁴Там само, спр. 50, арк. 1-24

¹⁵Оглоблін О. Мій творчий шлях українського історика // Збірник на пошану проф. д-ра Олександра Оглобліна. - Нью-Йорк, 1977. - С. 24; Див.: Олександр Мезько-Оглоблін. Дослідження та матеріали (до століття народження історика) / Упор. А. Атаманенко. - Нью-Йорк, Острого, Київ, Торонто, 2000. - Вид. 2. - С. 118